

Het gezin van Adam van Nispen uit Breda: eerste-steenlegger van de Onze-Lieve-Vrouwekerk aldaar in 1468*

door

DRS. GEERTRUIDA DE MOOR

Onlangs vond in 'De Nederlandsche Leeuw' een discussie plaats over de afkomst van het geslacht van Nispen¹. In dit artikel zullen wij ons bezighouden met het gezin van de Bredase edelman Adam van Nispen. Dit geslacht voerde in zilver een klimmende groene leeuw, rood getongd en genageld, gekroond met een antieke rode kroon².

1. Adam van Nispen en zijn voorgelacht

Adam van Nispen werd omstreeks 1443 aangesteld als drossaard³ van de heerlijkheid Breda. Dit was het hoogste juridische en bestuurlijke ambt, dat een ambtenaar namens de landsheer kon vervullen⁴. Adam oefende deze functie uit vrijwel tot zijn dood op 4⁵ of 6 juni⁶ 1475⁷; zijn drossaardschap werd namelijk tussen 12 januari 1475⁸ en 13 april 1475⁹ beëindigd. Zijn handelingen op het gebied van rechtspraak en financiën waren velerlei. Hij nam deel aan het berechten van overtredders en misdadigers. In 1457 maakte hij de rekening op over de boeten en compositiegelden¹⁰, te betalen door de bewoners van Breda die in strijd hadden gehandeld met het recht van molendwang¹¹. Dit recht hield in dat men gebruik moest maken van de molen van de heer van een gebied. In 1459 wordt hij genoemd in de keuren (verordeningen) op het houden van schapen binnen het rechtsgebied van Etten¹². Aan de in Brussel verblijvende Jan IV van Nassau, heer van Breda (1442-1475), liet hij in 1467 weten dat de schout van Baarle was doodgeslagen. Daarbij gaf hij Jan van Nassau in overweging om de bisschop van Luik te verzoeken toestemming te verlenen de dader, die naar het kerkhof in Baarle gevlucht was, aldaar te arresteren¹³. Daarmee zou het asielrecht geschonden worden.

Adam stelde zich niet altijd gezagsgetrouw op, want in 1474 weigerde hij een gevangene in Oosterhout uit te leveren aan het gerecht van de hertog van Brabant¹⁴, op dat moment Karel de Stoute van Bourgondië (1467-1477). In hetzelfde jaar, 1474, verleende Adam de Roosendaalse schout, Jan van Overhof, kwijtschelding van alles wat hem ten laste gelegd zou kunnen worden wegens het niet uitleveren van twee misdadigers¹⁵. Op 12 januari 1475 gaven hij en Jan van der Dussen, schout van Breda, aan twee personen volmacht om bij de Raad van Brabant te vorderen dat het hoger beroep tegen de schepenvonnissen van Roosendaal en Steenberghe werd verwezen naar de schepenbank van Breda¹⁶.

Adam werd ook betrokken bij het sussen van geschillen. In 1453 droeg de heer van Breda, Jan IV van Nassau, hem op om een geschil over een vijver of een eendekooi in Zundert te beslechten. Op 5 juli 1469 verzocht de stad Antwerpen aan de drossaard en rentmeester van Breda de geschillen tussen een inwoner van Etten en een in Hoeven wonende poorter van Antwerpen bij te leggen¹⁷. We weten niet of hij succes had.

Bovendien ging het dagelijks bestuur in de stad hem ter harte. Zo moest hij in 1454 scherper toezien op de invoer van bier en paarden uit het land van Gelre¹⁸. In 1474 was hij verantwoordelijk voor de voedselvoorziening op de burcht van Breda¹⁹ en op 7 september 1473 werd hij genoemd bij de verkoop aan Breda van al de grond in Etten van het Sint-Janshospitaal in Brugge²⁰.

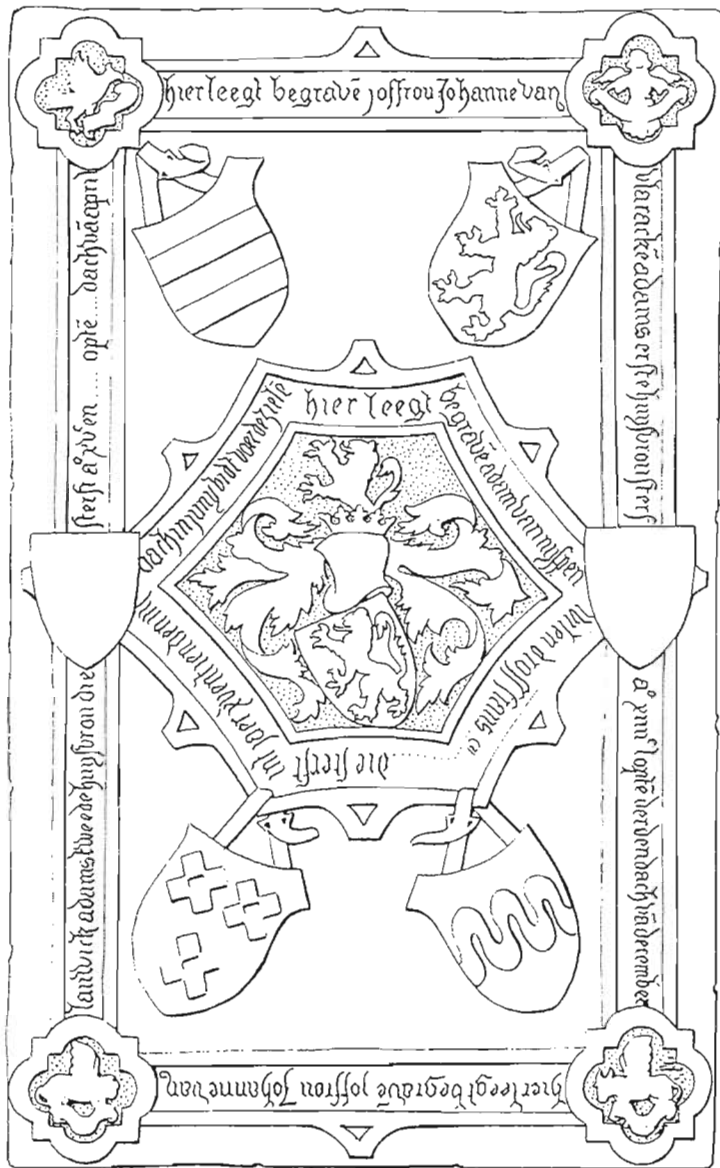
Waarschijnlijk was Claas van Nispen een voorvader van hem. Deze had in 1328 ook het ambt van drossaard vervuld²¹ en had in datzelfde jaar in Ginneken de schepenbank opgericht²², waartoe hij van hertog Jan van Brabant volmacht had gekregen²³. In 1329 werd hij door de heer van Bergen op Zoom beleend met een stuk *wildert* (woeste, onbebouwde grond)²⁴ en in 1331 verkreeg hij twee percelen land in de buurt van Roosendaal en Zegge²⁵.

Adam van Nispen was niet onbemiddeld. Hij was leenman van Jan IV van Nassau²⁶ en werd op 10 september 1468 met het landgoed de Ypelaar in de parochie Bavel beleend²⁷. Kennelijk had hij aan het eind van zijn leven moeilijkheden met

12. Landgoed de Ypelaar te Bavel, zoals afgebeeld op een gravure uit de 17e eeuw (coll. BM)

zijn leenheer. Omstreeks mei 1475 verweerde hij zich namelijk tegen de verbeurdverklaring van dit leen²⁸. Deze twist duurde tot na zijn dood op 6 juni 1475, want op 28 mei 1478 namen deken en kapittel van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda

Gr. 7 Breda tueren N(hok)

cop. 1916 S.

13. Grafsteen in de Grote Kerk van Adam van Nispen (?-1509) met zijn beide vrouwen Johanna van Vladeracke en Johanna Florisdr. van Kijfhoek (uit: De grafzerken in de Grootte of Onze Lieve Vrouwekerk te Breda, 1923).

de eeuwigdurende erfpacht, die rustte op de Ypelaar, over van abdis en kapittel van Thorn ter voorkoming van verdere twisten²⁹. Behalve het Ypelaarleen had Adam nog 2 morgen (ruim 1½ hectare) land in Waarlandhuizen, geheten de Crimp, van Jan van Nassau in leen³⁰ en sinds 30 augustus 1472 8 morgen land in Waardhuizen³¹. Ook had hij recht op de helft van de tienden in Emmikhaven en Waardhuizen³².

2. De familie Van Nispen en de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda

In 1468 legde Adam van Nispen de eerste steen voor de nieuwe toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda en bedekte hij deze steen met zilver en goud³³. Mogelijk werd hiermee bedoeld dat hij zilveren en gouden munten op deze steen legde om hiermee (mede) de bouw te bekostigen of hij bracht een zogenaamd *bouw-offer*³⁴. Hij werd later, samen met zijn twee opeenvolgende vrouwen, Johanna van Vladeracke en Johanna Florisdr. van Kijfhoek, in deze kerk begraven³⁵ en wel rechts van de toren³⁶, vanuit het altaar gezien. In deze kerk bevond zich zeker vanaf 1418 de kapel van de Van Nispens³⁷, waarin het altaar van Sint Joris, Sinte Catharina, Sinte Barbara en Sinte Margriet³⁸ stond. Op dit altaar moesten vier missen per week gelezen worden³⁹. Hij en later zijn oudste zoon Govert waren *rector* van dit altaar⁴⁰. In 1484 vinden wij zijn zoon Johannes als kapelaan van deze kerk vermeld⁴¹. Adam zou de voltooiing van de toren niet meer beleven. Toen deze in 1509 klaar was, sprak zijn zoon Johannes op de vigilie (vooravond) van Sinte Maria-Magdalena (21 juli), blootsvoets en geknield, een gebed uit. Hij vereerde hierna het kruis en legde hierbij goud en zilver neer⁴².

3. Het gezin van Adam van Nispen

Daar Adams dochter Aleid religieuze in het oudste cisterciënzerinnenklooster in de Noordelijke Nederlanden, Mariëndaal in Utrecht,⁴³ was, werd haar sterfdatum en die van haar ouders, broers en zusters⁴⁴ in het necrologium aldaar opgetekend. Het doel hiervan was dat op die dag een mis ter nagedachtenis van de overledene werd opgedragen en de kloosterzusters *ter memorie* zouden bidden. Deze aantekeningen bieden interessante aanknopingspunten.

a. De kinderen van Adam van Nispen bij Johanna van Vladeracke die in de wereld bleven

Adam trouwde op een ons onbekend tijdstip met Johanna van Vladeracke. Zij stierf na het leven geschonken te hebben aan zes kinderen⁴⁵ op 3 december⁴⁶ 1450⁴⁷. Hun oudste zoon Govert werd op 9 februari 1462 samen met zijn broer Johannes ingeschreven aan de universiteit van Leuven⁴⁸. Hij volgde zijn vader in het leen de Ypelaar op, want op 30 juli 1475, ruim zes weken na de dood van zijn vader, legde hij de leeneed af. In 1479 wordt hij als één van de leenmannen van de Bredase heerlijkheid genoemd⁴⁹, terwijl hij in 1487, 1488, 1505, 1512, 1514 en 1515 het sche-

penambt in Breda vervulde⁵⁰. Op 15 juni 1481 schonk hij aan het kapittel van Sint Pieter in Utrecht 9 morgen 5 hond ($\pm$ 8 hectare) land, gelegen in het gerecht van Weethuizen, in het land van Altena. Verder droeg hij een hoeve en 27½ morgen land in dit dorp aan het kapittel op, wat betekent dat hij er leenman van werd. Govert zal ieder jaar als erfelijke tijns (grondbelasting) 36 philippusgulden van 30 groot vlaams (36 pond⁵¹) betalen. De betaling moest in de maand mei in de stad Utrecht voldaan worden⁵². Hij werd ook als leenman van de graaf van Holland en de graaf van Nassau genoemd⁵³. Bovendien bezat hij land in Terheijden⁵⁴. Zijn vrouw, Elizabeth van Cronenburg⁵⁵, overleefde hem⁵⁶. Op 12 februari 1516 werd zij namelijk beleend met 33 pond 8 schelling 6 denier uit de tienden van haar man, wijlen Govert van Nispen⁵⁷. Govert had soms financiële problemen gehad. Weliswaar was op 13 augustus 1502 de eis van een zekere Thomas Beukelaar tegen hem over een niet nader genoemde zaak niet ontvankelijk verklaard⁵⁸. In 1510/11 en 1514/15 evenwel had het klooster Leeuwenhorst proceskosten gemaakt om hem een achterstallige lijfrente ten bate van zijn zuster Agnes, die in dat klooster verbleef, te laten betalen⁵⁹. In totaal had hij uiteindelijk 7 pond 15 schelling 4 denier betaald. Daar Govert, op 26 oktober 1515 stierf⁶⁰, procedeerde Leeuwenhorst door tegen Goverts zoon Adam, maar op 23 december 1517 werd de eis van de abdis om uit zijn failliete boedel betaling te verkrijgen niet ontvankelijk verklaard⁶¹.

Floris van Nispen, de tweede zoon van Adam en Johanna van Vladeracke, was in 1458⁶², 1460⁶³ en 1471⁶⁴ schepen, in 1494 officiaal en vanaf 1497 tot zijn dood op 1 november 1504⁶⁵ schout van Breda. Hij was waarschijnlijk ook lid van het Leenhof van Engelbrecht van Nassau (1475-1504), heer van Breda⁶⁶. In 1480 gaf hij uitvoering aan het testament van een zekere Roelof Zebrechtsz.⁶⁷ Op 1 januari 1500 werd hij in plaats van zijn broer Govert door Engelbrecht van Nassau beleend met de Ypelaar⁶⁸. Het ging Floris materieel bepaald niet voor de wind en in zijn testament - hij stierf op 1 november 1504 - erkende hij diep in de schuld te zitten. Op 14 januari 1505 verscheen zijn weduwe Johanna van Botland met haar zwager en voogd, Johannes van Nispen, en in gezelschap van haar zoon Adam Florisz. van Nispen voor de schepenen van Breda en Ginneken; vrouwen waren immers in deze tijd handelingsonbekwaam. Floris had in zijn testament bepaald dat zij niet aansprakelijk gesteld mocht worden voor zijn aanzienlijke schulden. Al zijn goederen, vee en land zouden moeten dienen om deze af te betalen. Om niet aansprakelijk gesteld te worden voor het deficit hadden Johanna en haar zoon Adam afstand van de boedel gedaan ten voordele van hun zwager, respectievelijk oom, Johannes van Nispen, die de schulden zou afbetalen. Als vergoeding moest Johanna aan Johannes 800 pond betalen, welk bedrag vanaf 2 december 1504, door Johannes ingevorderd kon worden. Zij mocht wel de huisraad, haar kleding, juwelen, zilverwerk en dergelijke houden. Johannes komt als gevolg van dat afstand doen op 2 december 1504 in het bezit van het landgoed de Ypelaar. Na Johannes' dood zou dit toevallen aan zijn neef, Adam Florisz. van Nispen, op voorwaarde dat deze het goed zou besturen. Als Adam zou sterven zonder wettige erfgenamen of als de Ypelaar verkocht zou worden, zou Johanna daaruit een rente van 48 pond krijgen. Daarenboven zou zij een rente van 80 pond uit goederen in Roosendaal ontvangen als weduwgeld, dat haar man Floris haar nagelaten had; bovendien mocht ze haar eigen goederen behou-

den⁶⁹. Zij moest haar zoon Adam onderhouden, waarvoor zij een deel van de inkomsten ontvangen zou, die haar zoon van zijn vader geërfd had⁷⁰. Adam junior werd op 7 december 1505 beleend met genoemd landgoed de Ypelaar. Hij trouwde met Theodora Gerlacusdr. de Roover uit 's-Hertogenbosch. (Na zijn dood hertrouwde deze met Hercules van Edigen, heer van Kestergate⁷¹.)

Floris van Nispen had nog een zoon, Willem. Deze was in 1485 in het bezit gekomen van 8 morgen land ($\pm$ 6.5 hectare) in Meeuwen in het Zuidbroek. Dit land kwam door Willems dood op een onbekend tijdstip in het bezit van zijn oom, Govert van Nispen⁷². Willem moet vóór 1504 overleden zijn, want hij werd niet in het bovengenoemde testament van zijn vader genoemd. Op 4 november 1504 werd Floris als schout van Breda opgevolgd door Paulus van Nassau⁷³.

We vinden in de necrologia van het cisterciënzerinnenklooster Mariëndaal in Utrecht en het cisterciënzerklooster Sint Salvator in Antwerpen ook nog een dochter van Adam van Nispen, Maria, die op 8 mei van een ons onbekend jaar (1518?) overleed en in het koor van het laatste klooster werd begraven⁷⁴. Haar man Jacob was een zoon van Pieter Pot en Maria Teirebrots, die op 20 augustus 1447 dit klooster, ook wel Pieter Potsabdij genoemd, gesticht hadden⁷⁵. Jacob stierf op 28 december van een ons onbekend jaar (1494?)⁷⁶; op zijn sterfdag kregen de broeders van het Sint-Salvatorklooster een extra uitdeling van voedsel of wijn⁷⁷.

b. De kinderen van Adam van Nispen bij Johanna Florisdr. van Vladeracke die in de geestelijke stand werden opgenomen

Over mr. Johannes van Nispen, de derde zoon van Adam van Nispen bezitten wij tal van gegevens. Hij werd op 22 augustus 1452 aan de universiteit van Keulen ingeschreven, waar hij op 3 juli 1457 bij magister Henricus van Breda afstudeerde⁷⁸. We weten al dat hij in 1462, samen met zijn broer Govert, zijn studie in Leuven voortzette⁷⁹. Na het beëindigen hiervan koos hij voor de geestelijke stand⁸⁰. Ook van zijn carrière zijn wij vrij goed op de hoogte. Van 1473 tot zijn dood in 1511 genoot hij een pastoreel beneficie in Zundert. Hij oefende deze functie echter niet persoonlijk uit, maar liet zich, naar de zede van de tijd, door een sociaal lager geplaatste priester vervangen. Dit was tussen 1473 en 1485 een zekere Hendrik Blok. In 1501 treffen we Lenard Colkmans als zijn rentmeester in Zundert aan⁸¹. Op 24 oktober 1475 werd Johannes kanunnik van het kapittel van Sint Pieter in Utrecht⁸². In 1474/75 was hij doctor in de beide rechten en rector van de rechtenfaculteit aan de universiteit van Bologna⁸³. Dit betekent, dat hij in de faculteit van de legisten (de studenten die de hogere rechtenstudies volgden) de academische redevoering op de feestdagen hield. Hij was aan deze universiteit in dat jaar zowel voor de citramontani (Italianen) als de ultramontani (studenten van benoorden de Alpen) een belangrijk medewerker⁸⁴. Op 18 oktober 1478 werd hij tot priester gewijd en tot professor in Leuven benoemd. In dat jaar doceerde hij ook aan het Quadrivium in Leuven, waar men de vier hoogste van de zeven *artes liberales*⁸⁵, namelijk arithmetica (algebra), geometrie (meetkunde), muziek en astronomie onderwees. In 1485 trad hij toe tot de Raad van de bisschop van Luik⁸⁶. Hij werd gekozen tot deken van de Sint-Pieterskerk in Hilvarenbeek en later ook in het kapittel van Sint-Oedenrode. Bij

deze gelegenheid deed Johannes afstand van zijn proostschap van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Kamerijk⁸⁷, een ambt dat hij dus daarvoor bezeten moet hebben. Op 7 november 1478 werd hij door het Onze-Lieve-Vrouwekapittel van Antwerpen als kanunnik aangenomen⁸⁸. In 1484 bekleedde hij het ambt van meier⁸⁹. (Een meier staat aan het hoofd van een meierij, int daar voor zijn heer gelden en verzorgt de rechtspraak. In andere streken heet hij schout of baljuw.) Samen met Mr. Wilhelmus van Alphen, pastoor van Breda, verklaarde hij in 1485 100 ducaten schuldig te zijn aan Victor van Bakerem in Brussel, die deze op last van de paus ten behoeve van Engelbrecht II van Nassau uit moest betalen aan Dirk Huwaghen⁹⁰. Tussen 1488 en 1492 trad hij als medeverantwoordelijke op bij het innen van de intredegelden van pasbenoemde kanunniken⁹¹. Maar in 1492 trad hij af en werd opgevolgd door eerdergenoemde Wilhelmus van Alphen⁹². In maart 1496 deed hij afstand van dit beneficium⁹³. Vóór 1494 had hij een bedevaart naar Jeruzalem gemaakt en was hierdoor Jeruzalemridder geworden⁹⁴. In 1494 werd hij deken van Hilvarenbeek⁹⁵. In Sint-Oedenrode stelde hij op 5 augustus 1494 een onderzoek in naar de relikwieën van de heilige Oda⁹⁶, een heilige uit de tijd van de Merovingers, die in het naar haar genoemde Sint-Oedenrode begraven was⁹⁷. In 1511 was hij in een conflict over grond gewikkeld met de heer van Ginneken, wat aanleiding voor Jan de Meyere was om

14. De abdij te Leeuwenhorst op een anoniem schilderij uit de 17e eeuw (Rijksmuseum Het Catharijneconvent, Utrecht).

een kaart van dit gebied te maken⁹⁸. Johannes overleed op het feest van de heilige bisschop Briccius⁹⁹ (13 november)¹⁰⁰ in 1511. Eén van de grondleggers van het Collegium Trilingue, Hiëronymus van Busleyden, schreef bij zijn dood een graf dicht¹⁰¹. (Floris' oom, Nicolaas van Nispen, had dit college mede gesticht¹⁰².)

Adams dochter Aleid, die, als eerder gezegd, religieuze in Mariëndaal was, stierf aldaar als oudste zuster van dat klooster, op 28 mei 1536¹⁰³. Zo'n oudste en meest ervaren religieuze van het klooster heette *seniora* en bezat zekere privileges¹⁰⁴.

In 1456/57 trad Agnes, ook een dochter van Adam van Nispen en Johanna van Vladeracke, in het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst op jeugdige leeftijd in¹⁰⁵. In deze abdij verbleven alleen dochters uit de hoogste kringen van het gewest Holland en daarmee geparenteerde families¹⁰⁶ en hadden zij een tamelijk luxueuze levensstijl¹⁰⁷. Agnes gold dus als een standgenote en was misschien wel een verwante van bepaalde inwonsters van Leeuwenhorst¹⁰⁸. Zij had in 1488, op een ons onbekend tijdstip, haar geloften gedaan¹⁰⁹. In 1493/94, toen een aantal medezusters die het niet eens waren met de door de visitorator opgelegde vernieuwingen, naar Utrecht gingen om bij de bisschop hun recht te halen,¹¹⁰ had zij het ambt van onderkelwairster¹¹¹. (Zij stond de kelwairster, die verantwoordelijk was voor de aanschaf van voedsel en drank, bij¹¹².) Uit het feit dat zij thuis bleef, valt af te leiden dat zij zich niet had aangesloten bij de *rebellens*. Zij stierf op 6 maart¹¹³ van een ons onbekend jaar vóór 1510/11. In dat jaar probeerde het klooster namelijk achteraf nog de aan Agnes toekomende lijfrente, die haar broer Govert niet had willen betalen, gerechtelijk in te vorderen¹¹⁴, zoals hierboven in 3 a. vermeld.

c. Het kind van Adam van Nispen bij Johanna Florisdr. van Kijfhoek

Op 21 augustus 1531 stierf Elizabeth van Nispen, die met Judocus van Wijk getrouwd was. Daar in het necrologium van Mariëndaal het Latijnse woord *germana*, dat onder andere met halfzuster vertaald kan worden, en niet *soror* (zuster) werd gebruikt¹¹⁵, moeten we aannemen dat Elizabeth een dochter was uit Adam van Nispens tweede huwelijk met Johanna Florisdr. van Kijfhoek¹¹⁶. Hij trouwde met haar op of na 18 december 1461, want op die datum werden de huwelijkse voorwaarden opgesteld. Over het algemeen gebeurde dat op of vóór de huwelijksdag; daarbij werden, zoals nu nog, ook financiële regelingen getroffen. En Adam verleen- de zijn tweede vrouw Johanna Florisdr. van Kijfhoek dan ook een lijfrente op een hofstad (boerderij) met 10 hond (ruim 1 hectare), gelegen achter de kerk aan de zuidkant van de Steeg in Waardhuizen¹¹⁷. Op dezelfde dag werd zij ook beleend met 5 morgen land met de naam *de Uiterse Pedel*¹¹⁸. Zij overleed op 11 april¹¹⁹ 1476¹²⁰.

4. De financiële ondergang van de familie Van Nispen

Kennelijk was de familie Van Nispen aan het eind van de 15e eeuw in financiële moeilijkheden geraakt. Mogelijk hadden de studerende zonen van Adam veel gekost. Bovendien moest hij lijfrentes in voorname kloosters en bruidschatten voor zijn dochters opbrengen. Hierbij komt nog zijn kerkelijke liefdadigheid in 1468 bij de

bouw van de toren van de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda. Waarschijnlijk was er na de dood van Adam in 1475 weinig te verdelen.

We weten al dat ook zijn zoon Floris er zeker op het eind van zijn leven bepaald niet best bij zat. Dit was eveneens het geval met Adams oudste zoon, Govert, want in 1510/11 en in 1514/15, zoals we in 3 a vermeldden, vinden we in de rekeningen van Leeuwenhorst kosten voor een proces voor het Hof van Holland om Govert van Nispen de achterstallige lijfrente ten behoeve van zijn zuster Agnes te laten betalen. Deze lijfrente, die vanaf 1507/08 jaarlijks door het klooster aan haar betaald was, kennelijk omdat Govert in gebreke gebleven was, bedroeg 12 pond per jaar¹²¹. Govert stierf, zoals we boven al vermeldden, op 26 oktober 1515¹²². Dat hij in 1515 overleden was, blijkt ook uit de verklaring, die zijn zoon Adam toen voor het Hof van Holland aflegde¹²³. Deze Adam Govertsz. was op 6 juni 1495 als student in Leuven ingeschreven¹²⁴ en legde op 20 april 1519 de leeneed af. Hij reisde veel in Frankrijk en Duitsland. Bij zijn thuiskomst in 1515 merkte hij dat zijn vader overleden en dat het ouderlijk huis geplunderd was. Hadden schuldeisers misschien eigen rechter gespeeld? Adam Govertsz. werd op 11 september 1521 bij vonnis van het Hof van Holland vervallen verklaard van de goederen, die hij van graaf Hendrik III van Nassau in leen had¹²⁵. Mede daarom moest hij 8 morgen land, die naast de Allersdijk tussen Middengraaf en de Nieuwe Vliet in Waardhuizen gelegen waren, verkopen; hij deed dit aan Willem Goudt, rentmeester van Noord-Holland¹²⁶. Adam stierf op 20 november 1535¹²⁷, nadat hij in 1521, in een proces voor het Hof van Holland, van zijn lenen vervallen verklaard was¹²⁸.

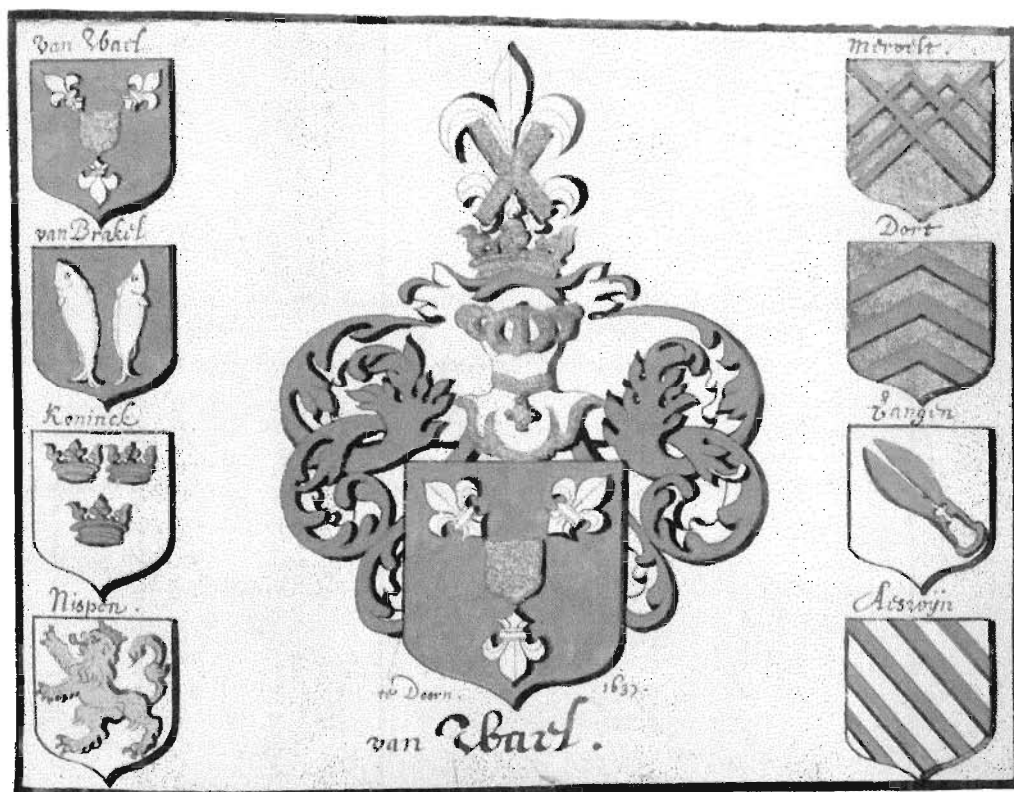
5. De afstamming van de familie Van Nispen van de familie Van Teilingen

Dat Adam van Nispen senior afstamde van Gerrit van Voorne, burggraaf van Zeeland, en zijn vrouw Hadewich van Borselen¹²⁹, valt niet uit documenten uit de tijd zelf aan te tonen. Ervoor pleit echter wel dat later Adams dochter Agnes van Nispen in Leeuwenhorst als religieuze geaccepteerd werd. Als regel werden in dit klooster immers alleen meisjes opgenomen uit geslachten, die verwant waren aan de families Van Teilingen en Van Alkemade, die aan de wieg van Leeuwenhorst gestaan hadden¹³⁰. Het bovengenoemd echtpaar was nauw met Leeuwenhorst verbonden, want in 1322 deden Gerrit van Voorne, burggraaf van Zeeland, en zijn vrouw Hadewich van Borselen uitspraak in een geschil tussen abdis Christine van Teilingen en haar tantezegger Jan Jansz. van de Wateringen¹³¹. Gerrit van Voorne stamde van het huis Van Teilingen af¹³².

Ook in later tijd traden er nog afstammelingen van Adam van Nispen in Leeuwenhorst in, wat uit het volgende moge blijken. Willem Eustachiusz. van Brakel, die op 29 juni 1529 vermeld wordt, trouwde met Catharina Govertsdr. van Nispen. Zijn zoon, Eustachius van Brakel, onder meer schout en burgemeester van Utrecht, trouwde voor de tweede keer met Margriet van Waal van Vronestein. Een dochter van Catharina van Nispen, Geertruida Eustachiusdr. van Brakel¹³³, werd in 1567 in Leeuwenhorst novice¹³⁴ en in 1568 zuster¹³⁵. In 1569 werd zij beleend met het landgoed Amelisweert¹³⁶. Na de opheffing van het klooster in 1574 trouwde zij in 1581 met Philips van Assendelft¹³⁷. Zij stierf na 1613¹³⁸.

Al eerder, namelijk in 1531/32, was haar nicht Christine van Waal van Moersbergen, dochter van Wilhelmina van Brakel en Jan van Waal van Moersbergen¹³⁹, in Leeuwenhorst gekomen¹⁴⁰. Deze werd in het jaar daarop tot het noviciaat toegelaten¹⁴¹. In 1549 bezocht zij doctor Pieter van Foreest. Hij schatte bij die gelegenheid haar leeftijd op twintig jaar¹⁴², zodat zij omstreeks 1520 geboren moet zijn en erg jong in het klooster getreden was. Zij leed aan epilepsie, wat Van Foreest als een vorm van hysterie beschouwde, die veroorzaakt werd door haar besloten leven als religieuze. Voor zijn behandeling verbleef zij tijdelijk op het slot Ter Coulster, waar haar familieleden, Dirk van Waal van Moersbergen en Clara van Zuilen van Nyevelt, woonden¹⁴³. In 1549/50, toen haar vader overleden was, was haar moeder, Wilhelmina van Brakel, als provenier, een jaar in het klooster Leeuwenhorst¹⁴⁴. Christine stierf op 21 oktober 1573¹⁴⁵. In 1594 deed Christines dienstbode, met wie zij naar Utrecht gevlucht was, nog een financieel beroep op de Ridderschap¹⁴⁶.

De kwartieren van onder meer Nispen, Brakel en Van Waal van Moersbergen, die hoogstwaarschijnlijk voorkwamen op een grafbord in de kerk in Doorn, zijn in een handschrift van P. van der Schelling bewaard gebleven¹⁴⁷.

15. Kwartieren van de geslachten Nispen, Brakel en Van Waal van Moersbergen, zoals afgebeeld in P. van der Schelling, *Genealogie en wapenen der voornaamster adellijke geslachten dezer landen*, 17e eeuw (Centraal Bureau voor Genealogie, 's-Gravenhage).

Conclusie

Als we het bovenstaande overzien, kunnen we zeggen dat Adam van Nispen senior in Breda en omgeving op een breed maatschappelijk terrein, zowel in kerkelijke als wereldlijke functies, actief geweest is. Hij zorgde ervoor dat zowel zijn zonen als zijn dochters zich konden ontplooiën. Dit gebeurde voornamelijk aan de Leuvense universiteit en in cisterciënzerinnenkloosters. We merken echter ook dat het met de latere generaties van het geslacht Van Nispen materieel bergafwaarts ging en wel zozeer dat Adam van Nispen junior in 1521 van zijn lenen vervallen werd verklaard.

Het zal duidelijk zijn dat dit geslacht Van Nispen niets van doen heeft met de in de eerste helft van de zeventiende eeuw in Vlissingen levende Christiaan Abrahamsz. van Nispen, waarvan het huidige adellijke geslacht Van Nispen afstamt¹⁴⁸.

AANTEKENINGEN

* Met dank aan Mevrouw A.J. Dik.

- ¹ J. Fox, "De ouders van Abraham Adriaens van Nispen", in: *De Nederlandsche Leeuw* (hierna: *NL*), 107 (1990), 2-21 en G.J.J. van Wimersma Greidanus, "Het laatste woord over de Van Nispen-afkomst!", in: idem, 21-35 en de reactie hierop van J. van der Leiden, "Van Nispen", in: *NL*, 108 (1991), 172; zie verder over de familie Van Nispen: W. Wijnandts van Resandt, "Losse aantekeningen uit allerlei archieven", in: *NL*, 22 (1895), 465-448, in casu 470; M.G. Wildeman, "Van Nispen", in: *Taxandria. Tijdschrift voor Noordbrabantse Geschiedenis en Volkskunde* (hierna: *Taxandria*) 13, (1906), 164-170 en 204-208; M.G. Wildeman en W.J.F. Jutten, "Genealogische fragmenten. Van Nispen", in: *Taxandria*, 14, (1907), 60-67 en 175-181; M.G.W. Wildeman, "Boekaankondiging. Nederlands Adelsboek 1915", in: *De wapenheraut. Maandblad gewijd aan geschiedenis, geslacht-, wapen-, oudheidkunde enz.*, 19 (1915), 92-95, in casu 94; W.J.J.C. Bijleveld, "Het geslacht Van Nispen te Leiden in de 17e eeuw", in: *NL*, 35 (1917), 106-121; idem, "Van Nispen", in: *NL*, 41 (1923), 87-88; P.M. van Walcheren, "Van Nispen", in: *NL*, 43 (1927), 318-319; J.C. Maris, "Van Nispen", in: idem, 46 (1928), 282; H.F.W., "Van Nispen", in: *NL*, 46 (1928), 348, P.M. van Walcheren, "Kindertestament", in: *NL*, 46 (1928), 379-380; v. B., "Genealogische sprokkels. 4. Van Nispen", in: *Taxandria*, 45, (1938), 151-152; J.C. Maris van Sandelingenambacht, "Het wapenbord van Nispen, eertijds in de kerk in Giessen", in: *NL*, 64 (1947), 158-162; L. Merkelbach van Enkhuizen, "Maria Boodschap: de titel der parochie Zegge", in: *'De Ghulden Roos'*, 17 (1947), 134-1547; C.A. van Woelderen, "De afstamming van het tot den Nederlandschen adel behorende geslacht Van Nispen", in: *NL*, 65 (1948), 9-11; G.C. Helbers, "Het voorgeslacht van Cornelis Jan Cornelisz. van Nispen", in: *Bijblad van De Nederlandsche Leeuw*, 2 (1954), 's-Gravenhage [1954], 110-113; H.L. Kruimel, "De oudste generaties van het geslacht Van Nispen en hun verwanten; de geschiedenis van een onderzoek", in: *NL*, 100 (1983), 205-254; A.H. Polet, *Een familie van Nispen uit Bergen op Zoom, Oud-Beijerland 1988*; *'De Ghulden Roos'*, 50-II (1990), 68, 69, 72, 73 82 en 94; *Herlevend verleden. Genealogisch werk verzameld en uitgegeven door de Afdeling Amersfoort en Omstreken*, Amersfoort 1990, 149-152 en 154-162; *Rotterdam kwartierstatenboek*, onder redactie van: L.A.F. Barjeste van Waalwijk en Doorn en L.M. van der Hoeven, Rotterdam 1990 (Historische uitgeverij Rotterdam), 133.
- ² Vriendelijke mededeling van de heer E.J.C. Boutmy de Katzmann, hoofd heraldiek bij het Centraal

Bureau voor Genealogie in 's-Gravenhage.

- ³ Algemeen Rijksarchief in Zuid-Holland (hierna: RAZH), Het archief van den Nassauschen Domeinraad (hierna: Domeinraad), Repertorium op de leenregisters van de Lek en Polanen 1309-1576 (hierna: Lek en Polanen), inv. nr. 417, registrs. 1691, 1938 en 1967; zie voor de taakomschrijving van de Bredase drossaard: "Instructie voor den Drossaert der Stad en lande van Breda", (Th.E. van Goor, *Beschrijving der stad en lande van Breda*...., 's-Gravenhage 1744, 203-208).
- ⁴ Zie voor deze overheidsdienaren in het algemeen: J.Ph. de Monté Verloren, *Hoofdpijnen uit de ontwikkeling der rechterlijke organisatie in de Noordelijke Nederlanden tot de Bataafse omwenteling*, Deventer 1982 (6e druk bewerkt door J.E. Spruit), 146.
- ⁵ Op zijn grafsteen staat 4 juni.
- ⁶ A. Matthaëus, *Foundationes et fata ecclesiarum*, Ultrajectum 1703, 451; "II. Non. Iunii, honorabilis vir Adam de Nispen pater Alydis monialis nostrae". Er zijn meer gevallen bekend waar de datum, waarop voor iemand memorie gedaan werd, niet overeenkomt met de werkelijke sterfdatum.
- ⁷ Gemeente Achief Breda (hierna: GAB), Collectie Havermans, inv. nr. 20,2 Overzicht van de namen der heerlijke en stedelijke ambtenaren 1300-1512; C.P. Hoyneck van Papendrecht, *Vita Viglii ab Aytta Zuichemi ab ipso Viglio scripta, eiusque nec non Joachemi Hopperi et Johannis Baptistae Tassi. Opera historica aliaque analecta ad historicam scissi Belgii potissimum attentionia collegit, digressis, notisque illustravit*, tomus tertius pars prima, Hagae comitum 1743, 372; zie over Adam van Nispen, drossaard van Breda ook: F. Gooskens, "De kanunniken verbonden aan de collegiale kerk te Breda (1303-1504)", in: *Jaarboek van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Stad en Land van Breda "De Oranjeboom"* (hierna: *Oranjeboom*), XXXIV (1981), 4-88, in casu 38.
- ⁸ Domeinraad, in date.
- ⁹ Domeinraad, in date.
- ¹⁰ Compositio was een boete die aan de beledigde, beschadigde of benadeelde partij betaald moest worden. Dit werd bij zwaardere vergrijpen ook wel zoengeld genoemd (A.S. de Blécourt, *Kort begrip van het oud-vaderlands burgerlijk recht*, Groningen 1959⁷, 313).
- ¹¹ GAB, 16e-eeuws afschrift van Michiel Piggen, aanwezig in de collectie van Adriaan Havermans (Gedrukt: F.F.X. Cerutti, *Middeleeuws rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda, uitgegeven door* -, II, Rechtsbronnen 1405-1477, Bussum 1972 (Werken der Vereeniging tot Uitgaaf der bronnen van het Oud-Vaderlandsch Recht, derde reeks no. 17/2), II, 409, (126-129).
- ¹² GAB, Afschrift in Collectie Keurboeken, no. I, fol. 73 en volgende; Gedrukt: Cerutti, o.c., II, 633 (417-419).
- ¹³ Rijksarchief 's-Hertogenbosch (hierna: RAH), Collectie Cuypers van Velthoven, no. 426; regist: Cerutti, II, 716 (515),
- ¹⁴ RAZH, Domeinraad, I, inv. nr. 138, registnr. 1967; Gedrukt: Cerutti, o.c., II, 779 (585-586).
- ¹⁵ RAH, Collectie Cuypers van Velthoven, no. 161; Gedrukt: Cerutti, o.c., II, 786 (607).
- ¹⁶ RAH, Collectie Cuypers van Velthoven, no. 229 (gelijktijdig afschrift); gedrukt: Cerutti, o.c., II, 790 (620-621).
- ¹⁷ Koninklijk Huisarchief in 's-Gravenhage, inv. nr. 2 (Oude Dillenburgse linie), no. 489; Gedrukt: Cerutti, o.c., II, 723 (527).
- ¹⁸ RAZH, Domeinraad, I, inv. nr. 336, d.d. 13 oktober [1453], registnr. 1691; gedrukt: Cerutti, o.c., II, 588 (365-366).
- ¹⁹ GAB, Collectie Kleyn, no. 61; gedrukt: Cerutti, o.c., II, 638 (421-427).
- ²⁰ RAZH, Domeinraad, I, inv. nr. 288, registnr. 1959; regist Cerutti, o.c., II, 774 (581); zie over Adam van Nispen als drossaard van Breda ook: A. Erens. *De Oorkonden van het Norbertinessenklooster Catharinadal te Breda - Oosterhout*, Tongerlo 1928-1929, registnr. 394 (288-289), d.d. 9 december 1452.
- ²¹ Van Goor, *Beschrijving*, 208a; in 1329 verkreeg Claas van Nispen grond in Cromwiele in leen van de heer van Bergen op Zoom (W.A. van Ham, "Breda contra Bergen op Zoom: vijf eeuwen strijd om de grenzen (1)", in: *Oranjeboom*, XXVII (1974), 151-179, in casu 171); zie over Claas van Nispen ook: GAB, Collectie Havermans, inv. nr. 20, 2 Overzicht van de namen der heerlijke en stedelijke ambtenaren 1300-1520 (Dit stuk is ongefolieerd.).
- ²² F.A. Brekelmans, "De St. Jacobskapel te Galder", in: *Oranjeboom*, XXVI (1973) 42-66, in casu 42.
- ²³ RAZH, Domeinraad, Archief van de Raad en Rekenkamer te Breda tot 1581, inv. nr. 144, authentiek afschrift uit 1543 in duplo d.d. 5 oktober 1328 (gedrukt: Van Goor, o.c., 449).
- ²⁴ RAZH, Domeinraad, Het archief van den Raad en Rekenkamer te Breda tot 1581, inv. nr. 323, regist

nr. 214.

- ²⁵ Van Ham, o.c., 165.
- ²⁶ RAZH, Domeinraad, I, inv. nr. 417, d.d. 4 mei 1447, registnr. 1585 en 1586 (gedrukt: S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, II, Den Haag 1685, 1031 en volgende; Cerutti, o.c., II, 540 (297-300); Rijksarchief Gent, Archief der St.-Baafsabdij te Gent, no. K rol 51; gedrukt: Cerutti, o.c., II, 563 (331-335).
- ²⁷ G.C.A. Juten, "De Ypelaar", in: *Taxandria*, 48 (1941), 52-68, 106-124 en 165-182, in casu 61-63.
- ²⁸ Algemeen Rijksarchief Brussel, Raad van Brabant, no. 334, fol. 315 en fol. 378 v. [circa mei 1475]; gedrukt: E.J. Stubbe, *Willem van der Taneryen. Boec van den loopenden practijken der Raidtcameren van Brabant*, Brussel 1952, I, 638, II, 149 e.v.; Regest: Cerutti, o.c., II, 807 (655-656); zie hiervoor ook: L. Merkelbach van Enkhuizen en A. Hallema, *Geschiedenis der Gemeente Ginneken en Bavel*, 1941; Juten, "De Ypelaar", 52, 106 en 165.
- ²⁹ Rijksarchief Maastricht, Aanwinsten 1936, no. 624; Regest: *Verslagen omtrent 's Rijks Oude Archieven*, Tweede serie, IX (1936), 126; F.F.X. Cerutti en F.A. Brekelmans, *Middeleeuwse rechtsbronnen van stad en heerlijkheid Breda, uitgegeven door* -, III Rechtsbronnen 1477 tot 1504 Supplement op delen I en II. Indices (Werken der Stichting tot uitgaaf der bronnen van het Oud-vaderlandse recht, nr. 19), 845 (12).
- ³⁰ RAZH, Domeinraad, Lek en Polanen, inv. nr. 44, fol. 53 en fol. 54 v.
- ³¹ J.C. Kort, "Repertorium op de lenen van Oudheusden, Emmikhoven en Giessen, 1382-1762", in: *Ons Voorgeslacht*, 32 (1977), 133-160, in casu 140 en 142.
- ³² RAZH, Domeinraad, Lek en Polanen, inv. nr. 44, fol. 46 v. (charter d.d. 18 december 1461).
- ³³ *De monumenten van geschiedenis en kunst in de provincie Noord-Brabant*, Eerste stuk: *De monumenten in de voormalige baronie van Breda door Jan Kalf, secretaris van de rijkscommissie*, Utrecht 1912 (De Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst Deel I: De provincie Noord-Brabant. Eerste stuk: De voormalige baronie van Breda), Utrecht, 1912, 59 (ongewijzigde herdruk Arnhem 1973). Kalf spreekt over Andries van Nispen in plaats van Adam van Nispen; Van Goor, o.c., 88.
- ³⁴ Zie over het brengen van bouwoffers: P. van den Broeke, *Bouwoffer en archeologie. Een literatuurstudie van het bouwoffer en identificatie van bouwofferresten in de archeologie van Noordwest-Europa van vóór 1300 A.D.*, Leiden 1977, 2 en het betoogde in: G. de Moor, "Het vloerbegieten bij Dirk Gerritsz. in 1475 in Voorhout", in voorbereiding.
- ³⁵ *Monumenten*, 148; zie voor deze grafzerken ook: J.C.P.W.A. Steenkamp, *De grafzerken in de Grootte of Onze Lieve Vrouwekerk te Breda, 's-Hertogenbosch 1923* (Uitgave van het Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noordbrabant), 148.
- ³⁶ P.C. Bloys van Treslong Prins, *Genealogische en heraldische gedenkwaardigheden in en uit de kerken der Provincie Noord-Brabant beschreven door* -, I, Utrecht 1924, 121, nr. 134.
- ³⁷ *Monumenten*, 59.
- ³⁸ A.J. van Nispen tot Pannerden, "Van Nispen", in: *Taxandria*, 50 (1943), 281-293; zie hiervoor ook: Van Goor, *Beschrijving*, 87.
- ³⁹ G.C.A. Juten, *De Collegiale kerk van O.L.V. te Breda*, Leuven 1909, 8.
- ⁴⁰ A.J. van Nispen tot Pannerden, "Van Nispen", in: *Taxandria*, 50 (1943), 281-293; zie hiervoor ook: Van Goor, *Beschrijving*, 87. Waarschijnlijk lieten Adam en later Govert van Nispen op dit altaar een vicaris de eredienst verzorgen. Als zij zelf althans lagere wijdingen hadden, konden zij als beneficiarius worden beschouwd; anders zal men "rector" moeten opvatten als bestuurder van de instantie die het altaar en de daar dienende priester betaalde. Met dank aan prof. mr. J.A.C.J. van de Wouw, faculteit der rechtsgeleerdheid van de Rijksuniversiteit Leiden.
- ⁴¹ Van Goor, o.c., 87.
- ⁴² *Monumenten*, 59.
- ⁴³ Zie over het klooster Mariëndaal: J.J. van Moolenbroek, "De stichting van cisterciënzer vrouwenkloosters in Nederland tot 1300", in: *Archief voor de geschiedenis van de Katholieke Kerk in Nederland*, 27 (1985), 169-214, in casu 205; A. Nyssen, "Über einige Cistercienser Klöster in den Niederlanden vor der Reformation. 9. Maria ten Dale. Mariëndaal. Vallis St. Mariae", in: *Cistercienser-Chronik. Herausgegeben von den Cisterciensern in der Mehretau*, 26 (1914) 215-217.
- ⁴⁴ Dit waren Adam van Nispen en zijn twee vrouwen: Johanna van Vladeracke en Johanna Florisdr. van Kijfhoek, en de kinderen van Adam van Nispen: Govert, Floris, Johannes, Maria, Aleid, Agnes en Elizabeth van Nispen (de volgorde is niet chronologisch).
- ⁴⁵ Dit waren Govert, Floris, Johannes, Maria, Aleid en Agnes van Nispen (de volgorde is niet chronologisch).
- ⁴⁶ *Monumenten*, 148.

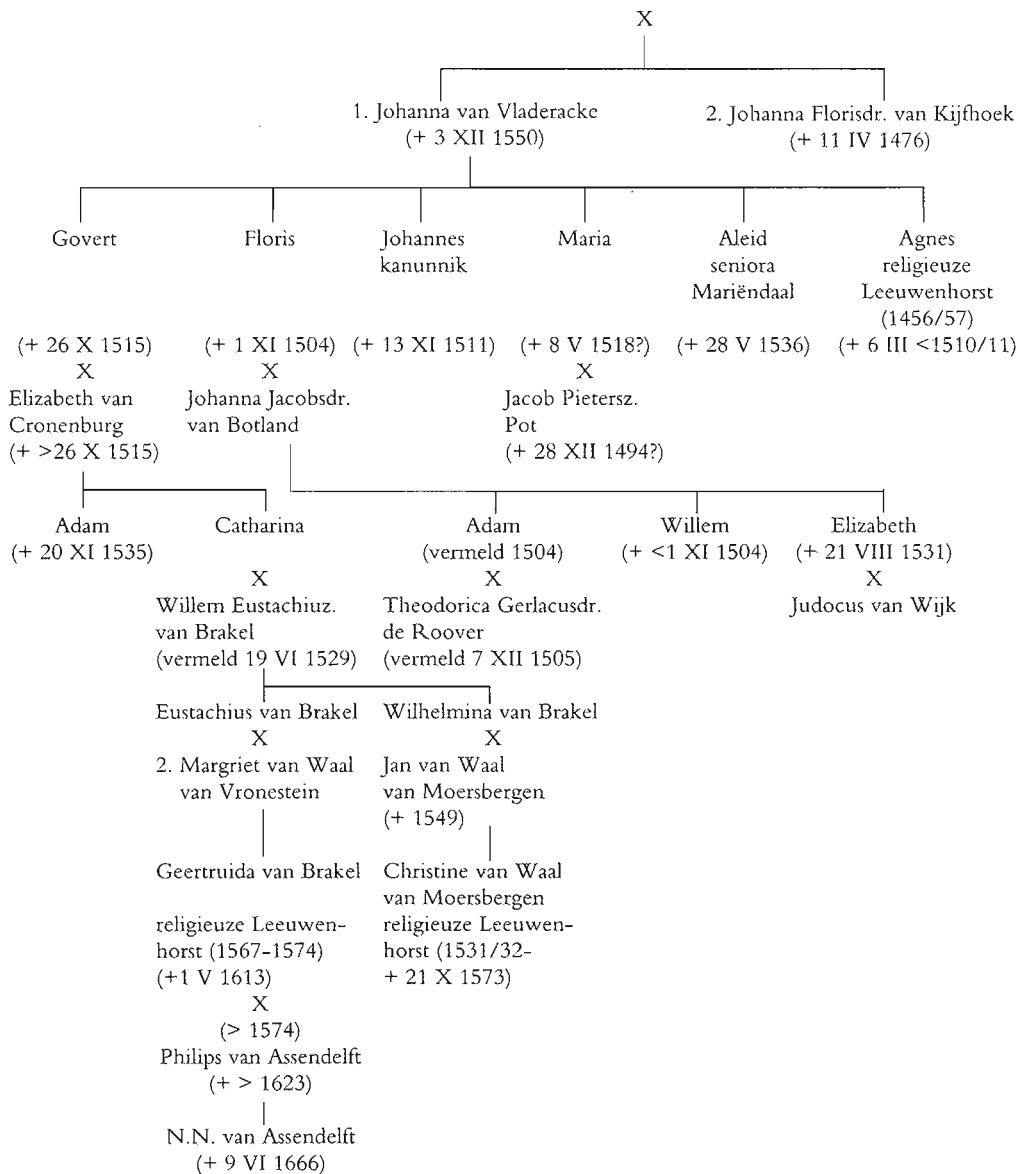
- ⁴⁷ Zie de vermelding op haar grafsteen.
- ⁴⁸ J. Wils, *Matricule de l'Université de Louvain*, II, 31 août 1453 - 31 août 1485, Bruxelles/Brussel 1954, 95, nrs. 126 en 127.
- ⁴⁹ Juten, "De Ypelaar", 63.
- ⁵⁰ RAZH, Domeinraad, oorspr. inv. nrs. 241, 252, 262 en 338 registnrs. 2161, 2176, 2558 en 2578, d.d. 10 januari 1487, (gedrukt: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 902 (60-61)), d.d. 6 september 1488, 1505, 13 november 1512, 12 mei 1514 en 1515. Een fragment van het zegel van Govert van Nispen is be- waardgebleven: GAB, Archief Oudemannenhuis, inv. nr. 217, registnr. 23 (GAB, Afd. IV, 25, B 30.14).
- ⁵¹ De middeleeuwse rekenmunt: het pond bestond uit 20 schelling en deze uit 12 denieren. We kennen verschillende ponden van afwijkende waarde. In deze studie is het zogenaamde "comans payment", ge- lijk aan 15 stuivers in een pond, gehanteerd.
- ⁵² Rijksarchief Utrecht (hierna: RAU), Archief kapittel van Sint Pieter, inv. nr. 2 a, fol. 21-21 v.
- ⁵³ RAZH, Domeinraad, oorspr. inv. nrs. 276, registnr. 2489, d.d. 4 februari 1508, 406, registnr. 2565, d.d. 25 februari 153 en 273, registnr. 2576, d.d. 30 mei 1514.
- ⁵⁴ Koninklijke Bibliotheek Brussel, handschrift nr. 4472, fol. 74 v. e.v., d.d. 28 april 1491 en 24 juli 1494 (gedrukt: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 928 (86-89)).
- ⁵⁵ Zie over het geslacht Van Cronenburg: drs. A.J. Brand, manuscript van zijn proefschrift.
- ⁵⁶ Juten, "De Ypelaar", 63-64.
- ⁵⁷ RAZH, Domeinraad, inv. nr. 473, d.d. 12 februari 1516 (leen 473).
- ⁵⁸ RAZH, Hof van Holland, O 1031/V 1042.
- ⁵⁹ RAZH, Archief Leeuwenhorst (hierna: Lwh), rekeningnr. 122, rubriek "ander uutgheven onder gheen der voirscreven titulen beghrepen".
- ⁶⁰ Matthaëus, o.c., 468; "VII Kal. Octobris obiit Godefridus de Nispen frater Aleydis de Nispen nostrae monialis 1515".
- ⁶¹ RAZH, Hof van Holland, inv. nr. O 1037/V 1048.
- ⁶² RAZH, Domeinraad, inv. nr. 255 d.d. 14 maart 1458, registnr. 1786; gedrukt: Cerutti, o.c., II, 625 (407-407); Erens, o.c., registnr. 414 (290-300), d.d. 13 december 1458.
- ⁶³ GAB, inv. nr. 3 (Afschrift van Oud Keurboek), 151, gedrukt: Cerutti, o.c., II, 641 (631-632).
- ⁶⁴ Archief van het klooster Sint-Catharinadal te Oosterhout, charter nr. 316, d.d. 2 maart 1471; regist: Erens, o.c., registnr. 464 (343) en Cerutti, o.c., II, 745 (553).
- ⁶⁵ Matthaëus, o.c., 469; "Kal. Novembris obiit Florentius de Nispen frater Aleydis monialis nostrae ann. 1504".
- ⁶⁶ G.C.A. Juten, "Het klooster Vredenberg onder Boeimeer": Cartularium, IV, in: *Taxandria*, 17 (1909), 257-265; zie hierover ook: GAB, inv. nr. 415, fol. 35, d.d. 19 november 1499; gedrukt: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 983 (146-147).
- ⁶⁷ Koninklijke Bibliotheek Brussel, handschrift br. 4472, fol. 100 volg. (afschrift), d.d. 10 november 1480; regist: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 865 (26); Op 19 juni 1501 nam Floris van Nispen in zijn kwaliteit van schout een stadspupil (een minderjarige, die onder voogdij van de stad stond) aan (GAB, no. 415, fol. 267 v.; gedrukt: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 1007 (179-180)).
- ⁶⁸ GAB, Collectie Reigersma, no. 4; gedrukt: Cerutti en Brekelmans, o.c., III, 985 (146-149).
- ⁶⁹ Hiermee zijn waarschijnlijk de bezittingen bedoeld die Johanna bij haar huwelijk meebracht.
- ⁷⁰ GAB, inv. nr. R. 416, fol. 264-265.
- ⁷¹ Juten, "De Ypelaar", 68.
- ⁷² C. Hoek, "De leenkamers van de hofstad te Liesveld te Groot Ammers (circa 1341-1650)", in: *Ons Voorgeslacht*, 33 (1978), 301-432, in casu 330.
- ⁷³ S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata*, 2, 's-Gravenhage 1685, 1033, Letter I drukt de oorkonde van deze aanstelling af.
- ⁷⁴ Matthaëus, o.c., 448; "VIII Idus Maji obiit domina Maria Pot soror Aleydis de Nispen nostrae monialis"; Archief cisterciënzerabdij Westmalle, Fonds Sint Salvator, Liber Mortuorum, fol. 312-498 Obitorium, in casu 382: "Obiit Domina Maria van Nispen Uxor Domini Jacobi Pot sepulto in choro"; Van Leeuwen, o.c., noemt het jaar 1518.
- ⁷⁵ Archief cisterciënzerabdij Westmalle, Fonds Sint Salvator, fol. 2-4.
- ⁷⁶ Van Leeuwen, o.c., noemt het jaar 1494.
- ⁷⁷ Archief cisterciënzerabdij Westmalle, Fonds Sint Salvator, Liber Mortuorum, fol. 312-498, in casu fol.

- 496: "28 decembri. Obiit Jacobus Pot filius Petri Pot fundatoris nostri ex cuius parte fratres habent pitantiam secundum tenorem testamenti ipsius".
- ⁷⁸ H. Keussen, *Die Matrikel der Universität Köln*, Band I, Bonn 1892, 466, nr. 25 en idem, *Die Matrikel der Universität Köln*, Band I, zweite vermehrte und erweiterte Auflage, Bonn 1928, 590, nr. 25.
- ⁷⁹ Als noot 47.
- ⁸⁰ Juten, "De Ypelaar", 67-68.
- ⁸¹ G.C.A. Juten, "Dekenaat Hilvarenbeek", in: *Taxandria*, 31 (1924), 281-287, in casu 286; H. van der Hoeven, *Bijdragen tot de kennis der geschiedenis van Zundert en Wemhout*, Zundert 1920, 157-158; G.C.A. Juten, *De parochiën in het bisdom Breda*, Bergen op Zoom 1935, 324.
- ⁸² RAU, Archief kapittel van Sint Pieter, inv. nr. 17 b. Johannes van Nispen komt niet op het necrologium van dit kapittel voor (idem, inv. nr. 75 en 76). Dit komt waarschijnlijk doordat hij nadien elders kanunnik werd en zijn functie in Utrecht beëindigd zal hebben. Dat er wel memorie voor hem gedaan werd in Mariëndaal zal meer door zijn familierelaties dan door zijn kanunnikschap in Utrecht gekomen zijn.
- ⁸³ U. Dallari, *I Rotuli dei letori, legisti e artisti dello studio Bolognese dal 1384 al 1799 pubblicati del Dottor -, I*, Bologna, 1887, 94; Ad Lecturam Decretalium diebus festis D. Joannes de Nispen de Breda, dominorum scholarium utriusque universitatis dignissimus Rector (Johannes van Nispen uit Breda, eerwaardige rector, leest ten behoeve van de heren studenten van beide studierichtingen de decretalen (kerkelijke voorschriften) over de viering van de feestdagen).
- ⁸⁴ Met dank aan prof. mr. J.A.C.J. van de Wouw.
- ⁸⁵ Juten, "Dekenaat Hilvarenbeek", 286.
- ⁸⁶ Zie over deze bisschoppelijke Raad: G. Hansotte, *Les institutions politiques et judiciaires de la principauté de Liège aux temps modernes*, [Bruxelles], 1987, (Collection Histoire, série in-8°, n° 73), 81-92.
- ⁸⁷ L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, IV, Sint-Michiëlsgestel 1972, 610.
- ⁸⁸ Rijksarchief Antwerpen (hierna RAA), Kerkelijk Archief O.L.V.-kapittel, regestnr. 11, fol. 5.
- ⁸⁹ idem, regestnr. 50.
- ⁹⁰ RAZH, Domeinraad, oorspr. inv. nr. 483, regestnr. 2135, d.d. 10 oktober; zie hiervoor ook: idem, oorspr. inv. nr. 483, regestnr. 2153, d.d. 15 oktober 1486.
- ⁹¹ RAA, Kerkelijk archief O.L.V.-kapittel, regestnr. 11, fol. 87.
- ⁹² RAA, Kerkelijk archief O.L.V.-kapittel, regestnr. 11, fol. 16.
- ⁹³ RAZH, Domeinraad, inv. nr. 1374, regestnr. 2266 en 2267, d.d. maart 1496.
- ⁹⁴ W. Schneider, *Peregrinatio Hierosolymitana. Studien zum spätmittelalterlichen Jerusalembräuchstum und zu den aus der Heiliglandfahrt hervorgegangenen nordwesteuropäischen Jerusalembrüderschaften*, Münster 1982, 253.
- ⁹⁵ Juten, "De Ypelaar", 67-68; J.F. Foppens, *Historia episcopatus Silvaeducensis*, Bruxellis 1721, 153; zie ook: [S.J. van de Velde], *Oudheden en gestichten van de bisschoppelyke stad en meyereye van 's-Hertogenbosch*, Leiden 1745, 327; A.M. Frenken, *Documenten betreffende de kapitels van Hilvarenbeek, Sint-Oedenrode en Oirschot, 's-Hertogenbosch* 1956, 88.
- ⁹⁶ L.H.C. Schutjes, *Geschiedenis van het bisdom 's-Hertogenbosch*, Sint-Michiëlsgestel 1876, V, 321.
- ⁹⁷ *De Katholieke Encyclopaedie*, 19, Amsterdam/Antwerpen 1953, 22.
- ⁹⁸ F.F.X. Cerutti, "Gegevens over Bredase kunst en kunstenaars in de zestiende eeuw", in: *De Oranjeboom*, XIII (1960), 8-48, in casu 11-12.
- ⁹⁹ Zie over Sint Brictius ook: G. de Moor, "De achtste maarschalk: Sint-Brictius vereerd in het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst bij Noordwijkerhout", in: *Ons geestelijk erf*, 62 (1988), 349-354.
- ¹⁰⁰ Matthaëus, o.c., 471; "Idus Novembri, Brictii episcopi obiit Magister Johannes de Nispen Canonicus S. Petri frater Aleydis de Nispen monialis nostrae". Op het necrologium van de Sint Salvator in Antwerpen werd vermeld dat Johannes van Nispen op 14 november 1511 overleden was (Hoynck van Papendrecht, o.c., 414).
- ¹⁰¹ H. de Vocht, *Jerome de Busleyden*, Turnhout 1950 (Humanistica Lovaniensia 9), 208-210.
- ¹⁰² H. de Vocht, *History of the foundation and the rise of the Collegium Trilingue Lovaniense 1517-1550*, Part the first: *The foundation*, Louvain 1951, 51-53.
- ¹⁰³ Matthaëus, o.c., 450 "IV. Kal. Junii obiit honesta Aleydis de Nispen senior monialis huius Conventus, 1536".
- ¹⁰⁴ O. zu Hoene, *Kloster Bersenbrück. Das ehemalige adelige Zisterzienserinnen-Kloster St.-Marien zu Bersenbrück*, Zwei Bände. Erster Band: *Die materiellen Grundlagen der Zisterzienserinnen-Abtei zu Bersenbrück. Die Verfassung des Klosters. Die Reformation und der Dreissigjährige Krieg*, Osnabrück 1977, 214.

- ¹⁰⁵ RAZH, Lwh, rekeningnr. 56a, rubriek "onwjs ontfang".
- ¹⁰⁶ G. de Moor, "De Delftse bestuurder Cornelis van Dorp (circa 1425 - 22 februari 1503) en zijn gezin", in: *Delfta Batavorum Jaarboek 1991*, Delft 1992, 25-38; idem, "Het bezoek van Arnout van Buchel in 1623 aan het voormalige Cisterziënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574)", in: *NL*, 104 (1987), 95-107; idem, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de familie Van Egmond (van Merenstein, van Kenenburg)", in: *NL*, 102 (1985), 32-39; idem, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de familie Van Baaxen, in: *NL*, ter perse; idem, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de familie Van Poelgeest", in: *NL*, 105 (1988), 174-195; idem, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de families Van der Does en Van den Woude", in: *NL*, 104 (1987), 47-68; idem, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de graven van Holland en hun familieleden", in: *NL*, 104 (1987), 173-183; idem, "Overijsselse adellijke dochters in een Hollands klooster. Leden van de families Mulert, De Conink en Van Oostrum in de cisterciënzerinnenabdij Leeuwenhorst (15e - 16e eeuw)", in: *Overijsselse Historische Bijdragen. Verslagen en mededelingen van de Vereniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, 105e stuk (1990), 37-56; idem, "Het onderwijs in het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst aan leken in de zestiende eeuw", in: *Holland*, 14 (1982), 89-119; idem, "De testamenten van twee veertiende-eeuwse rentmeesters van de abdij Leeuwenhorst: Masijn Agniezenz., bastaard van Florentius van de Boekhorst, en Johannes Hugenz.", in: *Ons Voorgeslacht*, 39 (1984) 300-308.
- ¹⁰⁷ G. de Moor, "Luxe in Leeuwenhorst. Een onderzoek naar het leefpatroon in een Hollands cisterciënzerinnenklooster in de late middeleeuwen", ter perse: *Cîteaux Commentarii Cistercienses*, 1992; idem, "Der Zuckerkonsum zwischen 1410 und 1540 im Zisterzienserinnenkloster Leeuwenhorst bei Noordwijk(erhout) in Holland"/"Sugar consumption between 1410 and 1540 in the Cistercian convent Leeuwenhorst near Noordwijk(erhout) in Holland", in: *ZUCKERINDUSTRIE. sugar industry - industrie sucrière - industria azucarata. Fortsetzung von "Zeitschrift für die Zuckerindustrie" (gegr. 1876 als "Die Deutsche Zuckerindustrie") und "ZUCKER". Organ des Vereins der Zuckerindustrie, des Vereins deutscher Zuckertechniker und des Vereins der Kaufleute der deutschen Zuckerindustrie*, 116 (41), 9 September 1991, 828-834.
- ¹⁰⁸ G. de Moor, *Manuscript van haar proefschrift over het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) bij Noordwijk(erhout)*, hoofdstuk: De sociale achtergronden van de religieuzen.
- ¹⁰⁹ H. van Heussen en H. van Rhijn, *Oudheden en Gestichten van Rhymland*, Leiden 1719, 304/305; idem, *Oudheden en Gestichten van Delfland, mitsgaders van 's-Gravenhage*, Leiden 1720, 632.
- ¹¹⁰ De Moor, *Manuscript*, Hoofdstuk: Het onderhouden van de kloosterlijke discipline en met name de clausuur.
- ¹¹¹ RAZH, Lwh, rekeningnr. 97, rubriek "memoriegelt".
- ¹¹² G. Krenig, "Mittelalterliche Frauenklöster nach den Konstitutionen von Cîteaux", in: *Analecta Sacri Ordinis Cisterciensis*, 110, (1954), 1-105, in casu 64.
- ¹¹³ Matthaëus, o.c., 440; "X Kal. Februarii obiit Agnes de Nispen monialis in Leeuwenhorst soror Aleydis nostrae monialis".
- ¹¹⁴ RAZH, Lwh, rekeningnr. 117 of 118, rubriek "alrehande uitgeven".
- ¹¹⁵ Matthaëus, o.c., 460; "XII Kal. Augusti Domicella Elisabeth de Nispen uxor Iudoci de Wyc germana Aleydis monialis nostrae. XXXI".
- ¹¹⁶ Floris van Kijfhoek was vanaf 13 februari 1428 in dienst van Jacoba van Beieren en trad na haar dood in oktober 1436 als één van haar executeurs-testamentair op ("Rekeninge der testamentoren van wijlen der edelre vorstinnen, vrouwe Jacobs van Beyeren, van Hollant, Grauyvine van Oistervant zaliger gedencknisse", in: *Codex diplomaticus neerlandicus. Verzameling van oorkonden, betrekkelijk de vaderlandsche geschiedenis*, uitgegeven door het Historisch Genootschap, Utrecht 1852, 166-266, in casu 166, 177, 220, 239 en 256.
- ¹¹⁷ RAZH, Domeinraad, Lek en Polanen, inv. nr. 44, fol. 62; zie hiervoor ook: RAZH, Domeinraad, Lek en Polanen, inv. nr. 471.
- ¹¹⁸ RAZH, Domeinraad, Repertorium op de leenregisters van de Lek en Polanen 1309-1576, inv. nr. 415 b.
- ¹¹⁹ Matthaëus, o.c., 445 "III. Idus Aprilis Domicella Iohanna de Nispen mater Aleydis sororis nostrae monialis".
- ¹²⁰ Van Leeuwen, o.c., 1025; Hoyneck van Papendrecht, o.c., 358.
- ¹²¹ RAZH, Lwh, rekeningnrs. 114 en volgende, rubriek "lijfrenten".

- ¹²² Zie noot 59.
- ¹²³ Juten, "De Ypelaar", 64 citeert S. van Leeuwen, *Batavia Illustrata ofte Hollandsche Chronyck*, 's-Gravenhage 1685, 1025-1026 en 1034.
- ¹²⁴ A. Schillings, *Matricule de l'Université de Louvain*, III, 31 août 1485 - 31 août 1527, Bruxelles/Brussel, 158, 121,44 (Er werd gelezen: Adriaan van Nispen).
- ¹²⁵ RAZH, Domeinraad, Het archief van den raad en rekenkamer te Breda tot 1581, inv. nr. 25 (Dit charter is collectie Van Nispen, nr. 87); sententiën van het Hof van Holland, inv. nr. 495, d.d. 11 september 1521 en 3 maart 1525.
- ¹²⁶ RAZH, Domeinraad, Lek en Polanen, inv.nr. 46, fol. 153 v.
- ¹²⁷ Juten, "De Ypelaar", 106.
- ¹²⁸ RAZH, Sententies van het Hof van Holland, inv. nr. 496, fol. 116 v. - fol. 118; idem, inv. nr. 510, fol. 152-152 v., d.d. 8 februari 1523, fol. 152-152 v.
- ¹²⁹ Van Leeuwen, o.c., 1025-1026; M. Balen, *Beschryvinghe der stad Dordrecht*, Dordrecht 1677, 1157-1159.
- ¹³⁰ De Moor, *Manuscript*, hoofdstuk: De sociale achtergronden van de religieuzen.
- ¹³¹ RAZH, Lwh, charter d.d. 16 maart 1322; vermeld in: P.L. Muller, *Regesta Hannonensia. Lijst van oorkonden betreffende Holland en Zeeland uit het tijdvak der regeering van het Henegouwsche huis 1299-1345, die in het charterboek van Van Mieris ontbreken*, 's-Gravenhage 1881 (uitgegeven van wege de Koninklijke Academie van Wetenschappen door -), 126 op 1324.
- ¹³² G. de Moor, "Het cisterciënzerinnenklooster Leeuwenhorst (1261-1574) en de families Van Teilingen en Van de Wateringen", in voorbereiding.
- ¹³³ E.B.F.F. Wittert van Hoogland, *Bijdragen tot de geschiedenis der Utrechtsche ridderhofsteden en heerlijkheden*, 2, 's-Gravenhage 1912, 406-407; F.A. Holleman, *Dirk van Assendelft, schout van Breda, en de zijnen*, Zutphen, 1953, 34, 488-493 en staat III.
- ¹³⁴ RAZH, Lwh, rekeningnr. 176, rubriek "accidentael ontfang".
- ¹³⁵ RAZH, Lwh, rekeningnr. 177, rubriek "accidentael ontfang".
- ¹³⁶ E.B.F.F. Wittert van Hoogland, *Genealogische en heraldische bladen. Maandblad voor geslacht-, wapen- en zegelkunde*, 8 (1913), onder redactie van - 406-407.
- ¹³⁷ Gemeente Archief Leiden, Bevolkingsregister 1581, fol. 88.
- ¹³⁸ C. van Alkemade en P. van de Schelling, *Beschrijving van de oude en eedele abdie en klooster Leeuwenhorst*, Rotterdam 1746, Mabilia van Wulven, 1. RAZH, Handschriften nr. 646, 3 delen, 2. Kth, Amsterdam, Rei van kloosterzusters ende nonnen; F.A. Holleman, *Dirk van Assendelft, schout van Breda, en de zijnen*, Zutphen 1953, 490-494 en kwartierstaat III.
- ¹³⁹ Wittert van Hoogland, o.c., 621. Volgens P. van de Schelling was Jan van Waal van Moerbergen al in 1544 overleden (P. van der Schelling, *Genealogie en wapenen der voornaamste adelyke geslachten dezer landen en der zelvez alliantien, met hunne couleuren afgemaald*, z.p. [1690], 26 v., aanwezig op het Centraal Bureau voor Genealogie in 's-Gravenhage, eigendom van het Koninklijke Nederlandsch Genootschap voor Geslacht- en Wapenkunde).
- ¹⁴⁰ RAZH, Lwh, rekeningnr. 139, rubriek "accidentael ontfang".
- ¹⁴¹ RAZH, Lwh, rekeningnr. 140, rubriek "accidentael ontfang".
- ¹⁴² Forestus, o.c., Lib X, Obs. LXVI.
- ¹⁴³ J. Belonje, *Ter Coulster*, Wormerveer 1946, 20-21.
- ¹⁴⁴ RAZH, Lwh, rekeningnr. 158, rubriek "accidentael ontfang".
- ¹⁴⁵ Matthaeus, o.c., 468; "XII Kal. Octobris anno 1573 devota domicella Christina de Wael monialis in Leuwenhorst, soror Stephane monialis nostrae".
- ¹⁴⁶ RAZH, Archief van de Ridderschap, inv. nr. 227, fol. 19 v.
- ¹⁴⁷ Van der Schelling, o.c., p. 27.
- ¹⁴⁸ Vriendelijke mededeling van de heer J. Fox als correctie op: *Nederland's Adelsboek*, 75 (1984), L-N, 445.

BIJLAGE 2

Grafsteen van Adam van Nispen en zijn twee vrouwen:
Johanna van Vladeracke en Johanna van Kijfhoek,
aanwezig in de Onze-Lieve-Vrouwekerk in Breda

Opschrift binnenste zeshoek:

hier leegt
begraven Adam van Nyspen
wilen slands drossaert
van Breda die sterf
int jaer XIII^Cen LXXV den III
dach in juny bidt voer de zielen

Opschrift buitenste rechthoek:

hier leegt begraven joffrou Johanne van
Vlaracken Adams erste huysvrou sterf
a^oXIII^CL (1450) opten derdendach van december
hier leegt begraven joffrou Johanne van
Kyfhouk Adams tweede huysvrou die
sterf a^oXIV^C en L[XXVI?] (1476) opten [XI?] (11e) dach van april